

termín i v jeho originálním znění. Pro termín *peacekeeping operations* je používáno sousoví „operace na udržení míru“ coby nejnějnější překlad anglického pojmu.

Jana Urbanovská a Lucie Zavičáková
Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity

Jan Eichler:

TERORISMUS A VÁLKY NA POČÁTKU 21. STOLETÍ

Praha: Karolinum, 2007. 330 stran.

Ačkoli po skončení studené války se svět z hlediska mezinárodní bezpečnosti od základu změnil, napětí ze života národů nevymizelo. Odpadl strach ze zničující války mezi dvěma nesmiřitelnými vojensko-politickými uskupeními – NATO a Varšavskou smlouvou. Přišlo uvolnění mezinárodního napětí a nastala citelná demilitarizace mezinárodních vztahů. Jak však ukazuje Jan Eichler v knize „Terorismus a války na počátku 21. století“ (Karolinum 2007), války se ve světě stále vyskytují a není jich málo.

Během prvních dvou let po skončení studené války došlo k čerpání „mírových dividend“. Výrazně klesl počet vojáků a v mnoha zemích se zkrátila délka vojenské služby. Ve světě probíhajících válek a ozbrojených konfliktů ubylo asi o 40%. Současně došlo ke snížení průměrného počtu zabitých v jedné válce: zatímco na počátku 50. let 20. století to bylo 38 000, v roce 2002 to bylo jen 600.

Studená válka přinesla strategii jaderného zastrašování a vzájemné nadsazování hrozeb, v jehož důsledku se vyhocovala bezpečnostní dilemata do stále nebezpečnější spirály opatření a protiopatření. Nikdy se však našťestí nenaplnila očekávání nejhoršího možného vývoje. Závažnost jaderné katastrofy

vyvolávala obavy, které vedly ke vzájemné zdrženlivosti a opatrnosti hlavních aktérů.

Při odstranění jaderných zbraní středního dosahu se Evropa zbavila nejnebezpečnějších zbraňových systémů. Snížilo se riziko ztráty kontroly nad jaderným potenciálem a rozpoutání jaderné konfrontace, kterou si nikdo nepřál. Odzbrojovací smlouva z roku 1987 představovala zlom v rozběhnutém procesu uvolňování směřujícím k definitivnímu ukončení konfrontace a studené války.

Studená válka skončila rychle, překvapivě, nečekaně a klidně. Vznikla zcela nová situace. Globalizace odstranila bariéry a stírá hranice, propojuje jednotlivé státy i kontinenty. Vytváří nový rámec nejen v oblasti politických a ekonomických, ale i bezpečnostních vztahů. Celosvětově se prosadil ekonomický a politický model, tedy kapitalismus a liberální demokracie. Přesto války a ozbrojené konflikty ze současného světa nevymizely.

Eichler výborně zasahuje války a ozbrojené konflikty do teorie mezinárodních vztahů. Válka je ničivá, má neblahý dopad na ekonomiku zemí, které jsou do ní zataženy. Ani konec studené války neznamená zásadní změnu paradigmatu mezinárodních vztahů. Ústřední jednotkou mezinárodní politiky zůstávají státy, které se i nadále zaměřují na prosazování svých vlastních zájmů.

Ve prospěch realismu svědčí fakt, že význam a vliv států jako základních jednotek mezinárodních vztahů se po 11. září 2001 nesnížil, naopak spíše posílil. Klíčovými prvky např. americké zahraniční politiky se po 11. září staly vojenská síla a odklon od těch mezinárodních smluv a ujednání, které by mohly omezovat americkou suverenitu a její uplatňování ve světě. Určitým problémem realismu je, že USA jakožto nejmočnější stát světa vyhlásily válku Al Kajdě, která je nestátním činitelem.

Eichler zkoumá Fukuyamovo pojetí globalizace jako konce dějin, Huntingtonovo pojetí globalizace jako střetu civilizací a Hoff-

mannovu koncepci střetu civilizací. Fukuyama označuje za posthistorickou část světa, která již překonala potřebu vést války kvůli území, surovinám, obyvatelstvu nebo touze po uznání a prestiži a v níž s konečnou platností zvítězila tržní ekonomika a liberální demokracie.

V historickém světě stále ještě hrozí, nebo dokonce probíhají války a ozbrojené konflikty, protože v něm žije spousta lidí s hrudí, kteří jsou ochotni jít do boje, ať už ve jménu velkých myšlenek, boje o území, pomsty za předchozí příkoří a utrpení. V historickém světě se nachází mnoho strategických surovin, zejména pak ropa a plyn, které jsou životně důležité pro hospodářskou prosperitu posthistorického světa a lze zneužívat k politickým účelům.

Huntington formuluje tři základní podmínky míru v multicivilizačním světě: zásadu zdrženlivosti, podle níž ústřední státy by se měly zdržet intervencí v konfliktech jiných civilizací; zásadu společného zprostředkování, která nabádá ústřední státy k vyjednávání, aby vyřešily či zastavily válečné konflikty na civilizačních hranicích; a zásadu spřízněnosti, podle níž lidé ve všech civilizacích by měli hledat a rozšiřovat hodnoty, instituce a zvyky, které mají společné s národy ostatních civilizací.

Po skončení studené války došlo ke geostrategické revoluci – posunu od bezpečnosti jedněch proti druhým (NATO proti Varšavské smlouvě) k bezpečnosti společné, kterou sdílejí všechny evropské státy, protože se už navzájem nepovažují za hrozbu. V tzv. posthistorickém světě prudce klesla naléhavost hrozeb vojenského charakteru, objevují se však hrozby nevojenského charakteru. V historickém světě však pokračují války a konflikty.

Jako jedna z vážných příčin válek působí diktátorství spolu s vypjatým nacionalismem. Tento veskrze negativní poznatek vyzývá k tomu, aby byl negován v zájmu vytvoření povzbuzujícího pozitivního řešení – odstra-

nění nacionalistických diktátorů a jejich nahrazení demokraticky zvolenými politiky, což snižuje hrozbu války a citelně rozšiřuje prostor pro nevojenská a neválečná řešení.

Země na světě se dnes podle Eichlera dělí zhruba do tří skupin: první jsou země s fungujícím tržním hospodářstvím a parlamentní demokracií. Druhou jsou země přecházející od autoritářských režimů k tržní ekonomice a demokracii (vesměs země bývalého východního bloku). Třetí skupinu vytvářejí problémové státy, které zaostávají za zbytkem světa, přičemž mnohé z nich jsou zmítány etnickými či náboženskými konflikty. Největší bezpečnosti se těší první skupina, nejmenší třetí skupina.

Od roku 1990 do poloviny prvního desetiletí 21. století proběhlo ve světě celkem 120 ozbrojených konfliktů, v nichž byly zabity čtyři miliony lidí a 40 milionů bylo vyhnáno ze svých domovů. Zejména na africkém kontinentu vypukla po roce 1990 řada válek, v nichž padlo několik milionů lidí a mnoho milionů bylo vyhnáno ze svých domovů. Nejtěžší války zasáhly Alžírsko, Súdán, Etiopii a Eritreu, Somálsko, Kongo, Rwandu a Burundi.

Jednou z nejvýbušnějších oblastí světa zůstává už od skončení druhé světové války Blízký a Střední východ. Proběhla tam řada mezistátních válek, které měly tvrdý dopad nejen pro země, které se jich účastnily, ale pro mezinárodní bezpečnost celého světa. Nejostřeji se projevuje izraelsko-palestinský konflikt. Izrael, který je v demografické nevýhodě, klade důraz na preemptivní strategii, tedy předstihující úder.

Varovným společným rysem válek a konfliktů posledních desetiletí je, že na rozdíl od minulosti ve velké většině probíhaly uvnitř států a potvrdily neblahý trend nárůstu podílu bezbranných civilistů na celkovém množství obětí. Pokud na počátku 20. století na civilisty připadalo 15% obětí válek, během druhé světové války to bylo 50% a na přelomu 20. a 21. století to je už 85–90%.

Probíhající vnitrostátní konflikty nemají jasné vojenské cíle a postrádají jasnou a ucelenou vojenskou taktiku a strategii. Nasažují se do nich nepravidelné ozbrojené síly s nízkým smyslem pro vojenský řád a kázeň. V jejich jednání se často projevuje svévolnost a především bezohlednost a krutost nejen vůči protivníkovi, ale rovněž bezbranným civilistům. To vytváří vážný problém pro vojenství USA a jejich spojenců.

Účasti na válkách však bohužel nezůstal ušetřen ani posthistorický svět, tedy Západ. Během pouhých dvanácti let po pádu železné opony vedl celkem čtyři války, v nichž s výjimkou zbraní hromadného ničení byly nasazeny nejmodernější zbraně a zbraňové systémy. Eichler zaslouženě analyzuje operaci Pouštní bouře v Iráku, Spojeneckou sílu na území někdejší Jugoslávie, válku v Afgánistánu a válku v Iráku.

Obě irácké války byly výsledkem složitého a dynamického vývoje vzájemných vztahů Iráku a Spojených států. V USA se vystřídaly postupně celkem čtyři administrativy (Ronald Reagan, George H. Bush, Bill Clinton a George W. Bush), v Iráku byl u moci diktátor Saddám Husajn. Hlavním motivem přátelského přístupu USA k Iráku na počátku 80. let byl strach z Íránu. Přístup USA k Iráku se přitom vyvíjel od přímé podpory až po vystupňované nepřátelství a vyvrcholil svržením Husajna v roce 2003.

Eichler popisuje Saddámovu fatální chybu – invazi do Kuvajtu. Oceňuje, že tehdejší americká administrativa nepostupovala jednostranně, nerozhodovala bez ohledu na mínění jiných zemí či mezinárodních organizací. Zaměření na multilateralistický přístup přinesl ovoce – během pěti měsíců velkého diplomatického úsilí dokázaly USA vytvořit dočasnou koalici 33 zemí. Pouštní bouře byla z hlediska mezinárodního práva legální i legitimní.

Druhá významná operace za účasti USA a jejich spojenců po skončení studené války proběhla v roce 1999 nad územím bývalé

Jugoslávie. Válka v Bosně a Hercegovině znamenala smrt pro 200 000 lidí, dva miliony musely zemi opustit. Eichler připomíná názor Henryho Kissingera, že NATO se tímto zásahem odklonilo od svého základního poslání, kterým je obrana vlastního území. Operace Spojenecká síla neměla mandát Rady bezpečnosti OSN, vyvolala řadu protestů a vážných výhrad ve světě a dokonce i uvnitř NATO.

Nejobjemnější kapitola v Eichlerově monografii pojednává o globálním terorismu a válce proti němu. Již v 70. letech 20. století byl terorismus vymezen jako nová forma války s odlišným složením hlavních aktérů. V případě terorismu je stát vystaven do role napadeného a vydíraného objektu. Pasivní roli vnucují teroristé i obyvatelstvu, když manipulují s veřejným míněním a vyvolávají reakce odpovídající zájmům, cílům a představám teroristů.

Základním rysem terorismu je nepřímá strategie. Klasické války se vyznačují přímými, čelními souboji státu proti státu nebo koalice proti koalici, které se mohou odehrávat na jedné nebo více frontách. Naopak teroristé se vyhýbají přímému čelnímu souboji, napadají zákeřně a nečekaně. Zasahují společnost na nejcitlivějších a nejzranitelnějších místech, čímž obcházejí nejsilnější prvky obrany své oběti.

Ve chvíli teroristického úderu jsou mimo hru nejnákladnější a nejs sofistikovnější systémy – mezikontinentální rakety, letadlové lodi, tanky, velitelské a štábní systémy. Terorismus je jedinou možností, jak zranit tak silnou a bohatou zemi jako USA, proti které nemá přímý střet či souboj sebemenší šanci na úspěch. Současný globální terorismus stírá rozdíly mezi malými a velkými, mezi slabými a silnými.

Terorismus je podle Eichlera rozptýlený nepřítel, který není nikde a zároveň je všude, to znamená, že může zákeřně udeřit na kterémkoli místě. Zatímco terorismus na národní úrovni využívá násilí k rozbíjení

států, terorismus na mezinárodní úrovni využívá násilí k rozbíjení statu quo na regionální úrovni. Mezinárodní terorismus se tak přeměnil v závažnou a naléhavou hrozbu celosvětového, globálního rozměru.

Státy sponzorující terorismus představují vážný problém mezinárodní bezpečnosti. Žádný z nich nemá síly na to, aby vedl přímý boj proti USA a jejich spojencům. Podporou teroristických organizací a jejich podněcováním však může prosazovat překvapivé a bolestivé rány – od zabíjení nevinných přes poškozování infrastruktury až po šíření pocitů beznaděje, nejistoty a marnosti.

Nová strategie teroristů zužuje prostor pro uplatňování zásad válek s nízkým rizikem pro zasahující jednotky a pro civilní obyvatele v oblasti zásahu. V bojích proti nemilosrdným zabijákům, kteří se často míchají mezi venkovské či městské obyvatelstvo, nelze nasazovat moderní letouny a shazovat přesně řízenou municí. Je naopak nutné nasazovat speciální síly, které jsou tváří v tvář domorodým gangsterům vždy v nevýhodě.

Politici a vojenští činitelé USA mohou volit mezi dvěma základními možnostmi: unilateralismus nebo multilateralismus. Eichler souhlasí s Johnem Ikenberrym, který varoval, že v důsledku transnacionálního charakteru současného terorismu je čistě národní strategie neúčinná, takže USA budou nuceny oživit liberální přístup a pochopit, že řešením

není rozmístování vojsk, ale naopak důraz na posílení práva.

Eichler souhlasí s Huntingtonem, že intervence Západu do záležitostí jiné civilizace je nebezpečným zdrojem nestability a potenciálního globálního konfliktu. Irácká zkušenost ukázala, že válka proti terorismu může mít jak chtěné, tak nechtěné účinky. Každý represivní zásah je vodou na mlýn teroristů, protože jim pomáhá stylizovat se do pozice obětí a na jejím základě pak dále rozšiřovat základnu svých stoupenců a podporovatelů.

Nadměrný důraz na vojenské přístupy a nástroje v boji proti terorismu má kontraproduktivní dopady. Jak ukazuje situace v Afgánistánu a Iráku, situace v místě se zhoršuje, místo aby se zlepšovala, a vojenská okupace vede k dalšímu nárůstu počtu obětí, a to jak v průběhu vleklé asymetrické války, tak i při teroristických útocích, které tyto arabské země dostaly po třech letech okupace na pokraj občanské války.

Boj proti terorismu chápe Eichler jako dlouhodobé působení, při němž se v největším možném rozsahu používají nevojenské prostředky a nástroje, zejména pak politické, diplomatické a ekonomické. Na rozdíl od koncepce „války proti terorismu“ se koncepce „boje proti terorismu“ zaměřuje na postižení základních kořenů a příčin současného globálního terorismu a na preventivní strategii.

Marek Loužek

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy